

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора мистецтвознавства, професора Черепани Мирона Васильовича на дисертацію Красовської Ірини Василівни «Весільна обрядовість Сокирянщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. Структурно-семантичні та художні трансформації», подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Дисертація Красовської І. В. присвячена аналізу весільної обрядовості українців Сокирянського району Чернівецької області кінця ХХ – початку ХХІ століття. Українська весільна обрядовість висвітлюється автором в найдавніших часів (XVII ст.) з опорою на наукові джерела, зокрема праці Я. Ласицького, Г. де Боплана, Г. Калиновського, З. Доленга-Ходаковського, Й. Лозинського, М. Югославського, а також дослідження науковців ХІХ ст. М. Костомарова, О. Потебні, Х. Ящуржинського, М. Сумцова, В. Кравченка, М. Шубравської, Г. Танцюри, О. Правдюка, які вже у 80-90 роки ХІХ ст. сформували джерельну базу теоретичних напрацювань.

Дисертантка не оминула увагою описи весілля на Чернігівщині, здійснивши відомими письменниками Марко Вовчок та Опанасом Марковичем, етнологом-фольклористом В. Гнатюком, який вивчав обряди в селах Галичини. Весільну царину досліджували І. Франко, П. Куліш, а також молдавські, польські та румунські етнографи І. Любич-Червінський, Б. Сокальський, Я. Байге К. Фалькевич, С. Рокосовська, В. Зеленчук та багато інших діячів культури.

Авторка детально аналізує всі фольклористичні здобутки і приходить до висновку, «що наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. фактологічний бачення української весільної обрядовості був широко висвітлений в етнографічній літературі». На її думку, в цей період «відбувається об'єднання дескриптивного методу в українській фольклористиці з аналітичним, який почав формуватися під впливом західно-європейських народознавчих студій» (с. 44).

ХХ ст. внесло свої корективи у процес дослідження звичаїв та обрядів українців. Знаковими причинами занепаду була Перша і Друга світові війни.

розбудова радянської держави, а з її приходом – ідеологізація та політизація суспільних наук, партійна пропаганда тощо. Однак, і в цей період припинялася робота з вивчення культури і побуту населення, яким займали різні комісії, кабінети, музеї та окремі академічні інституції, центральним серед яких став Інститут мистецтва, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Саме працівники Інституту та його відділення у Львові розгорнули масштабний збір та вивчення архівних фондів, явищ матеріальної та духовної культур. Створення державних етнографічних установ дало змогу цілеспрямовано координувати дослідницьку роботу, проводити планові експедиції, що значно вплинуло на якість і рівень наукових розробок.

Змалювавши чітку картину стану справ у 30–50–70-х рр., дисертант наголошує на здобутках в галузі української весільної обрядовості періоду незалежності України. Зокрема, серед публікацій – видання наукових розвідок О. Воропая, В. Борисенко, М. Шубравської, Г. Сухобрус, О. Кравець, С. Маркевича, А. Задворного, В. Зінич та багатьох інших сучасних дослідників. Починаючи з кінця 90-х рр. ХХ ст. виходять друком наукові статті, етнографічні нариси, монографії, захищаються дисертації в галузі дослідження традиційної культури та окремих аспектів весільної обрядовості етнографічних регіонах України. Таким чином, матеріал підрозділу 1.1. чітко висвітлює всі питання, заявлені у його назві.

Підрозділ 1.3. предметно поглиблює тематику проблеми, основний акцент якої спрямовується на конкретний регіон – Сокирянщину. Автор порушує питання цієї проблеми в історичному контексті, звертаючись до періодичної преси першої половини ХІХ ст. щодо питань традиційної культури українців. Незважаючи на недостатність джерельних матеріалів, дисертант все ж таки долучає періодику до загального аналізу динаміки розвитку весільної обрядовості. Т. зв. «компенсація» наукових джерел спостерігається вже у другій половині ХІХ ст. Їх якісне збільшення відбувається за рахунок появи статей наукового спрямування, помітного зростання фахового рівня

дослідників, які на основі зібраного польового матеріалу намагали застосовувати порівняльний підхід до вивчення культури різних народів.

Крім праць українських дослідників, дисертантка звертається до публікацій молдавських і румунських науковців, які висвітлюють специфіку українців Буковини, а також традиційну культуру інших народностей (молдовського, бессарабського, румунського населення), весільна обрядовість яких формувалася і розвивалася у найтіснішому контакті з українцями.

Виявивши в процесі дослідження недостатність джерельної бази стосовно сучасної весільної обрядовості Сокирянщини, дисертантка розпочала самостійне проведення польових досліджень, які тривали упродовж 20 років. Зібраний нею унікальний фото- та відеоматеріал, у якому зафіксовано прокоментовано окремі обрядові дійства, їх виконавці, весільні чини, атрибути і символи, а також опитування інформаторів – все це стане безцінним документом і суттєво доповнить фонди музейних закладів Буковини.

Щоб визначити структуру і зміст сучасного весілля Сокирянщини, авторка дисертації звертається до наукових праць, які б накреслили напрям виборі культурологічних методів дослідження та прийомів структурного семіотичного аналізу. Такими стали: структурний метод К. Леві-Стросса, теорія структури і знакові системи Ю. Лотмана, Б. Огібеніна, В. Топорова, В. Іванова, обрядові символи Н. Толстого та С. Толстої; інститути традиції А. Шушаріна, О. Шушаріної; традиції та імпровізації П. Богатирьова; інновації в культурі С. Арутюнова; гендерної проблематики у традиційній обрядовості М. Маєрчи, весільного строю наречених С. Рибалко. Ці праці склали теоретичне підґрунтя для визначення структури і змісту сучасного весілля Сокирянщини, аналіз якого, – на думку авторки, – «дозволить наблизитися до розуміння творення та функціонування ритуалу як явища культури» (с. 64).

У розділі 2 дисертантка послідовно розглядає головні етапи сучасного весільного дійства на основі матеріалів, зібраних на Сокирянщині упродовж 1990–2010-х рр. Як стверджує авторка, структура перед весільного циклу

традиційного буковинського весілля на сучасному етапі передбачає єдину обрядодію – сватання, або заручини. У першому підрозділі описана кож деталь цієї обрядодії. Водночас, проводяться паралелі між обрядодіями у різних селах Сокирянщини та в інших народностей, які межують з селами досліджуваного регіону. Наводяться приклади синтезу культур Буковини та Молдови в сучасному весіллі, а також трансформаційних змін у проведенні традиційного сценарію дівич-вечора, перелік яких наведений на с. 84 дисертації.

Інша справа щодо сучасного ритуалу, де зберігається обряд і обрядові атрибути, гендерна рівноваженість, ігрові елементи, присутність старости як гаранта послідовності і правильності виконання обрядових дій. Порівняльний аналіз місцевих і позамісцевих обрядодій приводить дисертантку до висновку щодо заміни традиційних буковинських весільних чинів батька й матері нанашками. У висновку вона стверджує, що на Сокирянщині інститут нанаства «є чи не найбільш специфічною етнографічною рисою у весіллі українців» (с. 84). Трансформації весільних обрядодій викликані багатьма причинами, більшість яких пов'язані в основному зі скороченням часових меж проведення весілля (приміром, традиційне завивання голови нареченої на рушник). У зв'язку з цим відбувається ущільнення обрядових дійств.

Польові матеріали дозволили дисертантці зафіксувати появу нового обряду – переведення молодят на свій хліб. Загалом, сучасна післявесільна обрядовість скоротилася, тому й не привертає увагу опитаних респондентів. Разом з тим, театралізовані обрядові дійства не втратили зовнішніх ознак традиційної обрядовості, а сам ритуал театралізації став, на думку авторки, «ідеальним засобом комунікації громади гостей на весіллі» (с. 113).

У підрозділі 2.2 піднімається проблема весільних чинів як у системі обряду, так і в контексті етимологічного вивчення весільної лексики. Весілля як драматичне дійство в сучасній обрядовості досліджуваного регіону відзначається рівноваженістю гендерного розподілу між нареченими, які

головними персонажами на весіллі. Ритуальна роль молодих – бути пасивним підконтрольними, недієздатними, адже за них все роблять інші учасники дійства (батьки, свати, бояри, дружки і т.д.).

На чин старости покладається головна роль – провідника обряду великими повноваженнями та відповідальністю за дотриманням традиційного сценарію весілля. Важливість цього чину підкреслюється автором саме збереженні весільних ритуалів» (с. 118), а саме – виконанні ролі ведучого ритуалу як носія успадкованої інформації. Роль дружини старости («старостихи») на традиційному буковинському весіллі – стежити за тим, що на весільному столі завжди всього було вдосталь. Однак, дослідниця дійшла висновку, що в сучасному весільному дійстві роль старостихи виконують нанашки. Як доводить авторка, ціла низка дійових осіб, а загалом участь усього колективу села як носіїв однієї культури «забезпечує функціонування традиційних обрядів на сучасному етапі» (с. 134). Єдність усіх запрошених весілля в одну громаду забезпечує саме видовищна театралізація обрядових дійств.

Один із важливих висновків, які зробила дисертантка підсумовуючи результати дослідження викладені у другому розділі, полягає в синтезі традиційного, запозиченого і новаторського, що й «визначає локальну своєрідність сучасного українського весілля Сокирянщини» (с. 139).

Аналізу художніх образів та семантики весільного обряду Сокирянщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. присвячений 3-й розділ дисертації. В переліку візуальної атрибутики – коровай, калач, каблучка, барвінковий вінок, квітки фата, туфлі, гребінь, свічки, кожух, подушки, рушник, хустка, палиця – всі складові пов'язані з основними обрядодіями і вони, – на думку дослідниці, – показниками територіальної поліваріативності і відображають місцеву специфіку» (с. 146).

Останній підрозділ дисертації (3.2) містить матеріал, який повністю присвячений окремим ритуальним частинам весільного дійства та їх тісній

переплетеними між собою варіантами (близько тридцяти). Дисертантка довел, що сучасна весільна обрядовість Сокирянщини «повністю зберегла голов ритуали весілля, які семантично пов'язані із аграрною культурою, маю семантичний зміст плодючості, виконують відокремлювальні, захисні споріднювальні функції на різних етапах розгортання весільного дійств» (с. 179). Також доведено, що сучасна обрядовість тривалий час формувалася умовах взаємовпливів традиційної буковинської і молдовської обрядовості.

Висновки дисертації повністю відповідають меті і поставленим завданням, підсумовують результати дослідження, є науково обґрунтованим достовірно підтвердженими багаторічною практикою особистих польових спостережень авторки дисертації.

В ході аналізу цієї роботи виникли наступні зауваження:

1. На с. 44 дисертації авторка дуже коротко згадує праці М. Грушевської щодо вивчення інституту шлюбу. Однак, поза її увагою залишилося вагом дослідження вченого, який в 1-му томі «Історії української літератури» розкриває дивовижне багатство мотивів та різних елементів в обрядах українського весілля. На його думку весільно-обрядові дійства, які різноманітні, переплітаючись між собою в різних варіантах по різних місцевостях поширювались новими паралельними мотивами – зокрема релігійними, магічними і символічними образами і обрядами. Грушевський доводить, що таким чином «утворилась та надзвичайно багата і складна драматична дія чи «літургія»..., що становить ядро в світовім фольклорі, а для дослідників соціальної еволюції словесного мистецтва українського народу являється незрівняним в багатстві матеріалу архівом, далеко ще не проаналізованим вповні» (Грушевський М. Історія української літератури. – Т. 1. – К., 1993. С. 277).

2. Змістовну частину роботи варто було доповнити підрозділом, тематик якого торкалася питання музичного супроводу буковинського весілля. Крім цього, доречним стало б визначення шляхів розвитку народно-інструментальної музики.

музики на Сокирянщині, її місця і ролі в історичних процесах конкретних територій, а також наявність тих спільних витоків і типологічних ознак жанрового розмаїття, що розвиваються і побутують в межах географічної близькості кордону Буковини з Молдовою.

3. Загалом, в тексті дисертації подекуди зустрічаються технічні помилки та уникнення яких вимагає додаткової корекції та редагування.

У підсумку відзначимо, що дисертація Красовської І. В. є самостійною науковою працею, виконаною на достатньо високому фаховому рівні. Побудова змістової частини є логічною і послідовною, текст відповідає мові наукового викладу. Порушені в роботі проблеми всебічно розглянуті. Автореферат дозволяє скласти повне уявлення про основний зміст, актуальність та наукову новизну дослідження.

Висловлені зауваження та побажання в цілому не знижують наукову цінність дисертаційного дослідження Красовської І. В. «Весільна обрядовість Сокирянщини кінця ХХ – початку ХХІ ст.: структурно-семантичні та художні трансформації». За формою, змістом та важливістю наукового внеску дисертація відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, паспорт спеціальності та профілю спеціалізованої ради, а її автор, Красовська Ірина Василівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Доктор мистецтвознавства, професор
кафедри музичної україністики та
народно-інструментального мистецтва
Навчально-наукового інституту мистецтв
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

М. В. Черепанин

М. В. Черепанин

